

YABANCI DİLLERLE YAZILMIŞ GENEL KONULU ANSİKLOPEDİLER

Abdülkadir SALGIR
Millî Kütüphane Uzmanlarından

Bu modern fakat karışık dünyada medeni insanların başarılı bir hayat sürebilmeleri için geniş bir umumi kültüre sahip olmaları icabeder. Genel kültürün kazanılmasında büyük bir yeri olan genel konulu ansiklopediler ve diğer müracaat kitapları okullarda talebelerin, kütüphanelerde de yetişkinlerin umumi kültürlerini artırmak için en çok baş vurdukları kaynak kitaplardır. Karşılaştıkları yeni meseleleri tetkik etmek ve herhangi bir konu hakkında bilgi edinebilmek için kütüphanelere gelen okuyucuların ilk müracaat ettikleri eserler “Bir bilimi meydana getiren bilgilerin tümü”nü ihtiva eden ansiklopedilerdir.

Bütün bilgilerin özünü bir metot dahilinde bir araya toplayan eserlere ansiklopedi adı verilir. Yunanca “ Bilgi çemberi” anlamına gelen ansiklopedi bizde “Genel anlamıyla ilim ve sanat kollarının bütünü veya biri hakkındaki bilgiyi, ya sistematik ve sentetik makaleler, veya parçalanarak alfabe sırasına konmuş ayrı ayrı maddeler halinde özetleyen eser”¹ olarak tarif edilmiştir.

Muayyen bir metot dahilinde beşerî bilgilerin esasını okuyucuların istifadesine arzeden ve fikir âlemine mensup bulunan kimse-lerin müşterek eseri olan genel konudaki ansiklopediler ait oldukları devrin medeniyetini aksettiren eserlerdir. Fikir ve düşünce cereyanlarını, arzu ve temayülleri ve bunların tahakkukunu anlattıklarından devrin bir şahidi addolunurlar.

Ansiklopedik çalışmalar “Ansiklopedistlerin babası” denilen büyük Yunan filozofu Aristo’nun kendinden evvel belirsiz ve karışık olan bütün ilimleri tasnif etmesiyle başlar. Bilinen en eski ansiklopedik kitap, GAIUS PLINIUS SECUNDUS (23 - 79) un, zamanın hemen bütün ilmini bir araya toplamış olan *Historia Naturalis*² adlı

¹ Türk Ansiklopedisi, Cilt: 3, 88.S.

² Sarton, George: *Introduction to the history of science*. Cilt: I, 249-251. S.

37 ciltlik eseridir. Büyük bir âlim, tanınmış bir asker ve politikacı olan G. Plinius Secundus'un Titus'a ithaf ettiği bu muazzam eser 146 Romalı ve 327 Yunanlı yazarın eserlerinden alınmış olup 2.495 bahsi 20.000 madde içinde toplamaktadır. Bilhassa astronomi, botanik, coğrafya, hayvanat, mineroloji ve tıbbıa ait konulara fazlaca yer verilen bu eserde kurrej arzın öbür taraflarında ve kutuplarda hayatın mevcudiyetinden bahsedilmesi ve ışık hızının ses hızından daha süratli olduğu hükmüne varılması şayanı dikkattir. Orta-Zaman fikir hayatına tesiri büyük olan bu değerli eser 1536 yılına kadar 43 defa basılmıştır. Bir çok dillere tercüme edilmiş olan bu eserin en son basımı Harvard University Press tarafından hazırlanmaktadır. ³

Sevillalı Azizlerden ISIDORIS HISPALENSIS (560 - 636) 10 sene uğraşmak suretiyle zamanındaki mevcut ilimleri *Etymologiarum sive Originum Libri XX*⁴ adlı kitapta toplamak suretiyle daha sonra yayımlanacak ansiklopedilere örnek teşkil edecek bir eser ortaya koydu. Astronomi, musiki, tabiat tarihi, teoloji ve tıb gibi konuları 488 bahiste toplamak suretiyle bin seneye yakın bir müddetle Avrupa fikir hayatına tesir eden bu eser *Origines* adıyla da tanınmaktadır. *Origines* Avrupa'da müteharrik harflerle baskı sanatının icadından 830 sene önce yazılmıştır. İlmî değerini uzun zaman muhafaza eden bu eserin matbaanın icadından sonra bir çok baskısı yapılmış olup 1472 tarihinde Augsburg'ta Günther Zainer tarafından yapılan baskısı baskı tekniği bakımından bilhassa ilgi toplamıştır.

XIII. asırda IX. Louis'nin kütüphanecisi olan VINCENTIUS BOLLOVANCENSIS *Speculum Maius*⁵ adlı ansiklopedik bir eser hazırlamış ve mevcut ilimleri *Speculum Naturale*, *Doctrinale*, *Historiale* ve *Morale* diye dört büyük gurupta toplamak suretiyle metotta bir yenilik meydana getirmiştir. XIII. asırda mevcut bilgileri okuma yazma bilenlerin istifadesine arz etmek maksadiyle hazırlanmış olan bu eserin *Speculum Doctrinale* (fen) bölümü 2374 bahsi ihtiva eden 17 ciltten ibarettir. *Speculum Doctrinale* teorik ve pratik bilgileri: edebiyat, moral, mekanik, fizik, matematik ve teoloji olmak üzere altı

³ Plinius Secundus, Gaius: *Natural History*. I- IX.ciltler. Translated by Harris Rackham. Harvard University Press. "Loeb Classical Library"

⁴ Sarton, George: *Introduction to the history of science*. Cilt: I, 471-472. S.

⁵ Sarton, George: *Introduction to the history of science*. Cilt: II, ks. II, 929-932. S.

büyük kısma ayırmıştır. Gramer, hayvan yetiştirme, hukuk ve devlet idaresi, ticaret, tıp (456 bahis), lûgat (3200 kelime) ve musikiden de bu bölümde bahs olunmaktadır. Orta Zamanın modern anlamdaki bir genel konulu ansiklopedisi olan bu eser de çok rağbet görmüş ve bir çok basımları yapılmıştır. Şimdiye kadar bahsettiğimiz eserler ansiklopedik mahiyette eserler olmakla beraber ansiklopedi adını taşımamaktadırlar. Ansiklopedi kelimesini ilk olarak 1541 tarihinde Ringelberg *Lucubrations vel Potius absolutissima κυκλοπαίδεια*⁶ adlı eserinde kullanmıştır. Ansiklopedi kelimesi, bugün kullandığımız modern mânada 1630 tarihinde Johann Heinrich Alsted tarafından *Encyclopadia* adlı yedi ciltlik esere verilmiştir.

Orta Zamanda bütün bu ansiklopedik eserler Lâtince yazılmış ve ilmî eserlerden istifade hakkı yalnız münevver zümreye verilmişti Baskı sanatının tekâmülü ile ansiklopedik eserlerin basılmasına ve tercüme edilmesine hız verilmek suretiyle halkın da ilmî eserlerden faydalanabilmeleri sağlandı.

XVIII. asır başlarında Sir Francis Bacon'ın mevcut ilimleri bir metot dahilinde tasnif etmesiyle ve ilmin bir değer ve hürriyet kazanmasıyla ilim dünyası için bir ansiklopedi devri açıldı. Tecrübe metodunun başlaması, teknik sahadaki terakkiler, fikirlerin tenkidi ve düşünce hürriyeti, fikrin tekâmülüne yol açtı. Yeni icatlar ve keşifler, büyük şahsiyetlerin felsefî, siyasi ve sosyal mahiyetteki problemleri muvaffakiyetle kıymetlendirmeleri mevcut ilimlerin tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya koydu. Bu yeni bilgi ışığı ve fikir hürriyetinin bir semeresi olarak dünya fikir âleminde büyük bir yankı uyandıran ve "Bütün beşerî marifetlerin muhakemeli bir lûgati demek olan" *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* adlı eser yayımlandı. Diderot ve d'Allembert tarafından 1750 - 1777 yılları arasında 28 cilt içinde yayımlanan bu eser fikir âleminin muazzam bir âbidesidir. Diderot'nun ismi anıldıkça hatıra gelmemesi imkânsız olan bu ansiklopedi bazı tâbilerin İngiliz Chambers'in *Cyclopaedia*'sını tercüme ettirmesi için Diderot'ya müracaat etmeleri üzerine düşünülmüştür. "Ansiklopedist" diye anılan Condillac, Helvétius, D'Holbach, Buffon, Marmontel ve Morellet gibi

⁶ Pratt, Adelene Jessup: *Encyclopedias; how to use and evaluate them*. Chicago 1935 F. E. Compton & Company, 11 S.

bilginlerle Montesquieu, Voltaire ve Rousscau gibi filozofların ve o zamanki Fransa'nın kendi sahasında tanınmış mütehassıslarının teşriki mesaisi ile hazırlanan bu eser din adamlarının şikâyetlerine, saray mensuplarının şüphelerine, ansiklopediyi hazırlayanların zaman zaman hapsedilmelerine ve nihayet Fransa ihtilâline sebep olmuştur. "XVIII. asırda dünya efkârı üzerine en vâsi ve şâmil bir tarzda tesir eden ve âdeta bir devir açan" ⁷ bu eserde bulunan maddelerin devrin ruhuna uygun olması ve alfabetik olarak sıraya konulması dünyaca büyük bir rağbet kazanmasına sebep oldu. Diderot ve D'Allembert'in eserini müteakip insanlığın bütün bilgilerini bir araya toplayan büyük ansiklopedilerin neşrine başlandı: 1782-1832 yılları arasında Ch. Jos. Panckoucke'in yayımladığı 166 ciltlik *Encyclopédie méthodique* adlı muazzam eser; 1732-1750 yılları arasında Johann Heinrich Zedler'in yayımladığı 64 ciltlik *Grosses vollständiges universal Lexikon aller Wissenschaften und Künste* adlı ilim âbideleri bahsedilmeğe değer ansiklopedilerdendir. Bugün en çok emniyet edebileceğimiz bir bilgi kaynağı olan ve en çok müracaat edilen *Encyclopaedia Britannica* (ilk basımı 1768-1771), *Der grosse Brockhaus*, ilk basımı (1796-1808), hepsi XVIII. asra ait eserlerdir. XIX. asır ansiklopedilerinin en muazzamı ve iddialısı 1818-1850 yılları arasında S. J. Ersch ve J. C. Gruber tarafından yayımlanan 165 ciltlik *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste* adlı eserdir. XIX. asrın sonları ve XX. asırda bütün medenî memleketlerde resmî ve hususî teşekküller tarafından ansiklopedi hazırlama teşebbüslerine girilmiştir. İleri memleketlerde halkın ihtiyaçlarına göre ve hayat anlayışlarına uygun bir şekilde hazırlanan ansiklopediler devamlı surette yeni bilgilerle mücehhez olarak okuyucuların emrindedir. Bu meyanda, yeni ansiklopedilerde halkın bilgi seviyesine doğru büyük mikyasta bir inme göze çarpar. Gayeleri ilim âlcmindeki çok sayıda malzemeyi tanıyarak bunların özünü okuyucularına vermek suretiyle faydalı olmak isteyen ansiklopedistler aradıkları konuda fazla bilgi edinmek isteyenler için de o konuda yazılmış en mükemmel ve yeni eserlerin bibliyografyalarını maddelerin sonlarına ilâve ederler. Ansiklopedilerde bilhassa uzun maddelerin imzalı oluşu yazarın o sahadaki salâhiyeti nisbetinde okuyucuya itimat telkin eder.

⁷ Adnan - Adıvar, Abdülhak: *Tarih boyunca ilim ve din*. I.cilt, S. 308

Bu modern dünyada medenî hayatın doğurduğu ihtiyaçlar karşısında yeni meseleleri incelemek mecburiyetinde kalanlar meselâ: atomun yeni tarifini, atom denizaltısı, hidrojen bombası, NATO ve sincrama gibi yeni maddeleri aradıkları zaman hiç düşünmeden-ansiklopedilere müracaat etmek isterler. Böyle yeni mevzular hakkında bilgi edinmek isteyenler bunları muhakkak ki beş sene önce yazılmış bir ansiklopedide bulamayacaklardır. Ansiklopedileri her aranılabilecek bir halde tutmak için a) zeyiller çıkarmak, b) muayyen zaman aralıkları ile gözden geçirilmiş yeni basımlar yayımlamak, c) muayyen bir plân dahilinde devamlı revizyona (Continuous revision) tabi tutarak her sene yeniden yayımlamak gibi üç muhtelif metot kullanılır.

Ansiklopedilerin mümkün olan en kısa süre içinde yayımlanması, başka bir tâbirle, ilk cildinin yayımlandığı tarihle son cildinin yayımlandığı tarihler arasında büyük bir zaman fasılasının bulunmaması ansiklopedi hazırlayanlar için çok ehemmiyetlidir. Ansiklopedi hazırlamanın muazzam ve külfetli bir iş olması bunun aynı zamanda akademik bir mesele haline gelmesi bakımından bu gibi eserlerin en kısa bir zamanda istifade edilebilir bir hale gelmesi lüzumunu teyit eder.

XIX. asırda yayımlanmış olan büyük ansiklopedilerin ilk ve son ciltleri arasında ne kadar zaman fasılası bulunduğunu misal olarak aşağıda veriyorum:

Enciclopedia universal ilustrada Europeo-Americana. (Suplemanlar hariç) 70 cilt. 1905-1933: 28 sene.

Revai Nagy Lexikona az ismeretek Enciklopédiája. 20 cilt 1911-1927. 16 sene.

Enciclopedia Italiana di scienze lettere ed arti. (Suplemanlar hariç) 35 cilt. 1929-1937. 8 sene.

Der grosse Brockhaus. 15. Aufl. 21 cilt. 1928-1935. 7 sene.

New International encyclopaedia. 27 cilt. 1922-30. 8 sene.

Larousse du XXe siècle. 6 cilt. 1928-1933. 6 sene.

Colliers' Encyclopedia. 20 cilt. 1949-1950. 2 sene.

Görülüyor ki baskı tekniği ilerledikçe, maddi imkânlar arttıkça ve çok miktarda mütehasıs eleman kullanıldığı nispette ansiklopedileri gayet kısa bir zamanda hazırlayıp yayımlamak imkân dahiline girebiliyor.

Yukarıda bahsettiğimiz devamlı revizyon metodu bilhassa Amerika'da birçok modern ansiklopediler tarafından tatbik edilmektedir. Ansiklopediler bu metot sayesinde, tespit edilen bir plâna göre maddeler her sene devamlı bir revizyondan geçirilmek suretiyle, müracaat edenlere her zaman için yeni ve taze bilgiler vermek imkânına sahip olabilmektedir. Bu şekilde 1932 tarihinden beri her sene yeniden basılmakta olan *Encyclopaedia Britannica*'da "Devamlı revizyonun" mâna ve değeri aşağıdaki rakamlarla izah edilebilir:

Sene	Yeniden yazılan veya gözden geçirilen madde adedi	Yeniden konulan resim sayısı
1932-1939	10.332	703
1940-1944	18.452	2.616
1945-1951	20.815	2.761
1952	7.523	190
Yekûn: 1932-1952	57.122	6.078

Britannica'nın 1953 tarihli basımında revizyona tabi tutulan 5000 maddenin tutarı 2184 sahife olup konulara göre miktar aşağıdadır:

Tıp	285	sahife
Kimya	198	,,
Ekonomi	126	,,
Coğrafya	929	,,
Eğitim ve öğretim	59	,,
Mühendislik	40	,,
Fizik	56	,,
Tarih	269	,,
Endüstri	35	,,
Hukuk	33	,,
Milletlerarası münasebetler	14	,,
Matematik	36	,,
Askerlik	23	,,
Politika	39	,,
Psikoloji	44	,,

Yukarıdaki rakamlar bize bir ansiklopedi neşretmenin ve bir ansiklopediyi devamlı revizyon metodu ile her sene yayımlamanın ne kadar külfetli ve muazzam bir mesai neticesinde meydana geldiğini göstermektedir.

Genel konulu ansiklopedilerin yanında bir de özel konularda yazılmış ansiklopediler vardır. Bunlar, kendi konularında genel konulu ansiklopedilerden daha muşassal bilgi vermek suretiyle mütehasıslara faydalı olurlar. *Encyclopédie de la musique*, *Modern encyclopedia of photography*, *Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften*, *British encyclopedia of medical practice* ve *Enciclopedia ecclesiastica* gibi hemen her konuda yazılmış olup sayıları pek çok olan özel konulu ansiklopedilerde maddeler daha uzun ve daha ilmî olarak hazırlanır.

Yabancı memleketlerde yayımlanmış olan genel konulu ansiklopedilerin önemli olanları hakkında bilgi vermediği faydalı buluyorum:

ALMAN ANSİKLOPEDİLERİ :

Der grosse Brockhaus; Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. 20 cilt ve 1 ek cilt. 15. völlig Neubearb. Aulf. Leipzig 1928-1935 Brockhaus. 8°

Standart bir Alman ansiklopedisidir. Birçok Avrupa memleketlerinde ve Amerika'da ansiklopedilerin yazılmasına sebep olmuş ve maddelerinin büyük bir kısmı tercüme suretiyle *Chambers's Encyclopedia'sına* (1860-1866) aktarılmıştır. Brockhaus'ın *Encyclopedia Americana*'ya da tesiri büyüktür. *Americana*'nın son basımında bile *Brockhaus*'ın 7. basımından alınmış maddeler bulunmaktadır.

Kısa ve doğru olarak kaleme alınan maddelerinin, resim ve haritalarının mükemmeliyetiyle tanınan ve büyük bir ansiklopedik sözlük olarak hizmet gören *Brockhaus* Almanya'da olduğu gibi yabancı memleketlerde de itimat edilmiş bir müracaat eseridir. Maddeleri imzasızdır. Hayatta olan kimselerin biyografisine de yer verilmiştir. Bazı maddelerin sonlarında seçme bibliyografyalar mevcuttur.

Brockhaus'ın 1939 da 16. basımına başlanmış, fakat ancak bir cilt çıkabilmiştir. 1952 tarihinde tamamen gözden geçirilerek hazırlanan ve 12 cilt üzerine düzenlenen 17. basımının bugüne kadar sekiz cildi çıkmıştır.

Brockhaus Müessesesi *Der neue Brockhaus* adlı dört cilt ve bir atlas cildinden müteşekkil diğer bir eser daha neşretmiştir.

Meyers Lexikon. 7. Aufl. in vollständiger neuer beart. 17 cilt. Leipzig Bibliograph. Inst. 1924-1935.

İlk basımı 1840-1855 yılları arasında *Grosse Konversationslexikon* adıyla 46 cilt olarak çıkmıştır. Madde ve plânş bolluğu bakımından kendinden önceki ansiklopedilerden üstündür. 7. basımında çok sayıda madde bulunan *Meyers Lexikon* doğru bilgi veren güvenilir bir müracaat eseri olarak tanınmıştır. 8. basımına 1936 da başlanmış ve 1942 ye kadar 9 cilt çıkabilmiştir. Son basımı daha ziyade nazi ideolojisine göre hazırlanmıştır.

Aynı müessese *Meyers Kleines Lexikon* adlı üç cildi metin ve bir cildi atlasan müteşekkil başka bir eser daha yayımlamaktadır ve 9. basımı (son basım) 1933 te çıkmıştır.

Zedler, Johann Heinrich: *Grosses vollständiges universal Lexikon aller Wissenschaften und Künste...* 64 cilt ve 4 ek cilt. Halle 1732-1754.

Yalnız 1. basımı yapılmıştır. Bilhassa XVI, ve XVII. asır biyografisi ve bibliyografyası için faydalı olan büyük bir ansiklopedidir. 4 ciltlik ilâvesi (C) harfinde kalmıştır.

Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste... 167 cilt. Hrsg. J. S. Ersch und J. G. Gruber. Leipzig 1818-1850 Brockhaus.

Üç kısım halinde yayımlanan ve *Ersch und Gruber Encyclopädie* diye de anılan bu muazzam eserin 1. kısmı 99, 2. kısmı 43 ve 3. kısmı da 25 cilt olup (P) harfinin ortasında kalmıştır.

AMERİKAN ANSİKLOPEDİLERİ :

Encyclopedia Americana. 30 cilt. New York, Chicago 1955 Encyclopediä Americana Corporation, 4°

Bu, genel konudaki Amerikan ansiklopedilerinin en büyüğü ve en çok itimat edilenidir. Birinci defa 1903-1904 yılları arasında 16 cilt olarak basılmış ve 1912 basımı 22 cilt olarak çıkmıştır. 1918-1920 yıllarında tamamen gözden geçirilerek yeni basımı yapılmış ve 1955 te çıkan en son basımına kadar her sene devamlı revizyona tabi tutulan birçok yeni basımları yayımlanmıştır. İndeks cildi dahil

30 ciltte toplanan *Americana*'ya, fen ve teknik alanında verdiği güvenilir bilgilere her basılıştta yeni bibliyografyalar ilâve edilmektedir. Mühim maddeler imzalıdır. Eserde Amerika hakkında en ufak bir mevzu dahi yer almıştır. Bilhassa asırlara göre tertiplenen Amerika tarihinden gayet mufassal olarak bahsedilmektedir. Fen, sanat ve edebiyat âleminde tanınmış ve halen yaşamakta olan kimselerin hayatlarını da içine alan gayet zengin bir biyografik bilgi vermektedir. 1954 basımı hakkında bibliyografyalardan öğrendiğimize göre eserde 58.284 madde 10.000 den fazla resim vardır. 1948 basımından beri 18.000 madde revizyona tabi tutulmuş ve bunlardan 5.054 sahife yeniden dizilmiş ve bu basıma 4.326 yeni resim ilâve edilmiştir. Yeni basımına atom denizaltısı, sinerama, Kore, İsrail, NATO v.s. gibi yeni maddeler ilâve edilmiştir.

Her sene *Americana annual* adıyla bir sene önce vukubulan hâdiseleri ve terakkileri kaydeden bir de yıllık yayımlar.

New international encyclopaedia. 23 cilt ve 4 ek cilt. 2.ed. NewYork 1922-1930 Dodd. 4°

Salâhiyet sahibi kimseler tarafından yazılmış maddeleri, faydalı bibliyografyaları ve güzel resimleriyle modern bir ansiklopedidir. Mühim maddeleri mütehasıslar tarafından küçük maddeler de ansiklopedi bürosu tarafından hazırlanmıştır. Maddeleri imzasız olup her cildin başında o ciltte yazısı bulunanların isimleriyle yazdıkları maddeler bir liste halinde verilmiştir. Ansiklopedide meşhur edebî eserler de madde teşkil etmişlerdir. 20 bini müteceviz biyografya maddesinde yabancı müelliflere ait maddelerde bile eserlerinin isimleri zikredilmiştir. İlim ve fen alanındaki gelişmeleri takip etmek için ansiklopedi maalesef biraz eskimiştir.

Collier's Encyclopedia. 20 cilt. New York 1951 P.F. Collier and Son Corporation. 4°

Genel konuda yazılmış popüler mahiyetteki ansiklopedilerin en yenisidir. Eserin ön sözüne nazaran beş sene süren yorucu bir çalışmadan sonra hiçbir ansiklopediden resim ve madde almadan tamamen yeniden yazılmak suretiyle hazırlanmıştır. Bilhassa renkli resimleri ve haritaları baskı özelliği taşımaktadırlar. Eser 2 bini müteceviz âlim ve mütehasısın iştirakiyle hazırlanmıştır. Az kullanılan ve yabancı kelimelerin okunuşları Milletlerarası transkripsiyon

alfabesiyle verilmiştir. Maddelerin sonlarında bibliyografya yoktur. 20. Cilt bibliyografya ve indeks cildir.

The Columbia encyclopedia. 2. basım. New York 1950 Columbia University Press. 1949+64 S.4°

İlk olarak 1935 te yayımlanmıştır. Resimsiz kısa maddeleri ile ev, müessese ve küçük çaptaki kütüphanelerin ihtiyaçları gözönünde bulundurulmuş hazırlanmıştır. Bir ansiklopedide bulunması gereken bilgilerle beraber bazı terim ve tarifleri de ihtiva eden bu bir ciltlik ansiklopedide nâşirin bildirdiğine göre 70 bin kadar madde vardır. Son basımdaki 10.000 madde tamamen yenidir. Bir cilt olmasına rağmen seçkin bibliyografyaları da ihtiva eden bu eserde fen, teknik ve ekonomi gibi konularda en son gelişmeleri de bulmak mümkündür. Bazı maddeler diğer İngilizce ansiklopedilerdeki maddelerden daha uzundur. *Maya* maddesi gibi

Compton's pictured encyclopedia and fact-index. 15 cilt. Chicago 1949 F.E. Compton and Company. 4°

Bilhassa gençler ve lise seviyesindeki talebeler için gayet güzel ve çekici bir üslûpla kaleme alınmıştır. Gençlerin umumi bilgi çerçevesi içinde öğrenmeleri lâzım gelen bilgileri bol resim, grafik ve haritalarla mekteplerin ihtiyaçlarına göre cevaplandırılan bu eserden yetişkinler de faydalanabilirler. Ehemmiyetli maddelerin sonunda bibliyografya vardır. Her cildin sonundaki indeks analitik olmakla beraber bir lûgatte bulunması lâzım gelen malûmatı ve eserde bulunmayan biyografik bilgiyi de verir. Her sene yeni basımı yayımlanır.

Amerika'da gençler için yazılmış olan en iyi iki ansiklopediden biri olan *Compton's pictured encyclopedia* bizde 1932-1936 yılları arasında Cumhuriyet müessesesi tarafından yayımlanan *Hayat Ansiklopedisi*'nin hazırlanmasında esas tutulmuştur.

The Catholic Encyclopedia. 16 cilt ve 1 ek cilt 2.ed. New York 1934-1940 The Gilmary Society. 4°.

İlmî bir şekilde hazırlanmıştır. Katolik dinine ve mezheplerine ait hatıra gelen her türlü suali cevaplandırarak mahiyettedir. Bilhassa fikir, sanat tarihi, felsefe ve edebiyat konusunda çok değerli maddeleri ihtiva eder.

World book encyclopedia. 19 cilt. Chicago 1944 The Quarrie Corporation. 4°.

Gençler için hazırlanmış ansiklopedilerin en iyilerindedir. Çocukların okuyabileceği şekilde iyi bir üslûpla yazılmıştır ve gayet güzel resimleri ihtiva etmektedir. Sık sık yeni basımları yapılan bu eser yetişkinler için de faydalıdır. Maddeler imzalı olup yabancı isimlerin ve az kullanılan kelimelerin okunuşları transkripsiyon harfleriyle gösterilmiştir. 19. cildi *Reading and study guide* adını taşıyan ve 44 esas konu ile birçok tâli konulara ayrılan sistematik bir indekstir.

DANİMARKA ANSİKLOPEDİLERİ :

Hagerups Illustrerede Konversations Lexikon. 10 cilt. 4. Udg. Kobenhavn 1948-1952 Hagerup. 8°.

İlk basım 1921-1925 te 9 cilt olarak hazırlanmıştır. Bibliyografya ve resimleri de ihtiva eden modern bir ansiklopedidir. 4. basımının henüz 10. cildi çıkmıştır.

Salmonsens Konversations Lexikon. 26 cilt 2. Udg. Kobenhavn, 1915-1930 Schultz.

İmzalı maddeleri, seçkin bibliyografyaları ve güzel resimleriyle modern ve standart bir Danimarka ansiklopedisidir.

FRANSIZ ANSİKLOPEDİLERİ :

La Grande encyclopédie, inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts... 31 cilt Paris [1886-1902] H. Lamirault et Cie., Société Anonyme de la Grand Encyclopédie. 4°.

Önce C. F. Dreyfus sonra da Berthelot'un başkanlığında 1886-1902 yılları arasında hazırlanan bu muazzam eser Fransız ansiklopedilerinin en ilmi olanıdır. *Britannica*'ya benzetmek gayesiyle meydana getirilmiş olmakla beraber madde ölçüleri daha uzun tutulmuştur. Salâhiyet sahibi kimseler tarafından yazılmış olan maddeleri gayet zengin bibliyografyalar da ihtiva etmektedir. Bazı konulardaki maddeler aktüalitesini ve ilmi değerini kaybetmiş olmakla beraber bilhassa Avrupa tarihi ve edebiyatı hakkındaki maddeleri ve biyografyaları ve Rönesans maddesi gayet mükemmeldir. 1200 cr sahifelik 31 ciltten teşekkül eden bu muazzam eserde pek az resim ve şekil vardır.

Grand dictionnaire universel du XIXe siècle français. 15 cilt ve 2 ek cilt. Paris [1865-1890]. Larousse. 4°.

Baskı ve muhteva bakımından gayet mükemmel olan bu meşhur Fransız ansiklopedisi birçok konular için eskimiş olmakla beraber Avrupa edebiyatı ve tarihi hakkındaki maddeler hâlâ eski kıymetini muhafaza etmektedir. Bazı maddeleri lüzumundan fazla uzundur. Birçok genel konulu ansiklopedilerde bulamayacağımız şiir, şarkı, roman ve tiyatro eserleri gazete ve mecmuaların isimleri ansiklopedi için birer madde teşkil etmektedirler.

Nouveau Larousse illustré Dictionnaire universel encyclopédique. 7 cilt ve 1 ek cilt. Paris 1898-1907 Larousse. 4°.

Tamamen yeniden hazırlanan bu eser *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle français*'nin kısaltılmış veya gözden geçirilmiş bir basımı değildir. Popüler mahiyette olan bu eser bol resimlidir. Bilhassa güzel sanatlara ait maddeleri ilmî değer taşımaktadır. İki ciltlik ayrı bir basımı da vardır.

Larousse XXe siècle. 6 cilt. Paris 1928-1933. Larousse. 4°

Bu ansiklopedik lûgat Larousse grubu arasında en çok müracaat edilenidir. Bol resim ve çok miktarda madde ihtiva eder. Sanat ve biyografya bakımından kuvvetlidir. Bizim millî ansiklopedimiz olan *Türk Ansiklopedisi*'nin hazırlanmasında *Larousse* ansiklopedisi esas tutulmuştur.

Larousse mensuel illustré, revue encyclopédique universelle. 12 cilt. 1. cilt 1907-1910; 12. cilt 1948-1951 yılları arasında çıkmıştır. *Nouveau Larousse*'u tamamlamak için 1907 den itibaren aylık ilâveler halinde çıkmaya başlamıştır. Her aylık ilâve kendi arasında alfabetiktir. Her yılın ve her cildin sonunda alfabetik indeksler mevcuttur. Muasır Fransız biyografisi için faydalı bir kaynaktır. Yeni çıkmış edebî eserlere ait tenkitleri de ihtiva eder. Bilhassa 1914-1918 yılları arasında yayımlanmış olanlarından I. Dünya Harbi hakkında etraflı bilgi edinmek mümkündür. 1-7. ciltlerin umumi bir indeksi vardır.

Encyclopédie française... 1, 4-8, 10, 15-18. ciltler. Paris 1935-1939 Comite de l'Encyclopédie Française. 4°.

Neşredilmiş ciltleri aşağıdaki konuları ihtiva etmektedir:

C. 1- L'outillage mental, pensée, langage, mathématique;

C. 4 - La vie; C.5-Les êtres vivants; C.6- L'être humain; C.7- L'espèce humaine; C.8- La vie mentale; C.10- L'état moderne. Aménagement, crise, transformations; C.15- Education et instruction; C. 16-17- Arts et littératures; C.18- La civilization écrite.

Monografik makaleler grupundan teşekkül etmiştir. Her cildin sonunda o cilde ait indeks mevcut olup, 21 cilt üzerine tertiplenmiş olan bu ansiklopedinin son cildi konu, bibliyografya ve isim indekslerini ihtiva edecektir. Umumi indeksin tamamlanmasıyla kullanılışı daha pratik bir hal alacaktır.

Dictionnaire Encyclopédique Quillet. 5 cilt ve 1 ek cilt Paris 1952 Librairie Aristide Quillet. 4°

"Fransanın en yeni ansiklopedilerinden biri de Paul Mortier'nin reisliği altında son defa 1952 de neşredilen 6 ciltlik *Dictionnaire Encyclopédique Quillet* isimli eserdir. Bu kitabı öteki Fransız ansiklopedilerinden ayıran ilk vasıf, maziden fazla hale, edebiyattan ziyade fenne ve tekniğe yer ayırmasıdır. *Quillet* ansiklopedisinin hususiyeti bununla kalmıyor. Alfabe sırasına göre tertip edilmiş olmakla beraber onda metodik ansiklopedilerin başlıca bilgi kolları toplu bahisleri de bir hayli yer tutar. Her ilim veya teknik şubesini ifade eden kelimenin sırası gelince eser, küçük bir risale teşkil edecek kadar sahifeler ayırarak o ilmin tarifini, mevzuunu, metotlarını, tekâmül ve inkişafıyla başlıca bahislerini ihtiva eden bir tablo koyar.⁸⁷

İNGİLİZ ANSİKLOPEDİLERİ :

Encyclopaedia Britannica. 24 cilt. 14. Basım. Chicago-Toronto 1955 *Encyclopaedia Britannica.* 4°

Modern ansiklopedilerin en meşhurlarından ve en eskilerindedir. İlk basımı bundan 185 sene önce 1768-1771 yılları arasında 3 cilt, 2. basımı 10, 3. basımı 18, 4.basımı 20, 9.basımı 25 ve 10, basımı 11 ek ciltle beraber 36 cilt olarak neşredilen bu değerli eserin 1929 da tamamen gözden geçirilerek hazırlanan 14. basımı 24 cilt olarak çıkmıştır. 1929 dan beri müteakip gözden geçirilmiş basımları yapılmıştır. En son basımı 1955 tarihini taşımaktadır. Bu meşhur İngiliz

⁸⁷ *Türk Ansiklopedisi.* Önsöz, V-VI. S.

ansiklopedisi 11. basıma kadar eski ilim anlayışına göre hazırlanmış ve esas meseleleri tam ve etraflı bir şekilde vermek gayesiyle hareket etmiştir. 9. ve 10. basımlarındaki bazı maddelerin kitap halinde de çıkarılmış olması bunların ne kadar mufassal yazıldığının delilidir.

Biri Londra'da diğeri New York'ta bulunan iki yazı heyeti tarafından hazırlanan *Encyclopaedia Britannica*'nın 2. Dünya Harbini müteakip (ocak 1943) neşir hakkı Sears, Roebuck and Company tarafından University of Chicago'ya devredilmiştir. Britannica İdaresi "Devamlı revizyon" metodu sayesinde her sene gözden geçirilmiş yeni basımlar yayımlamakla beraber 1938 den beri her sene okuyucularına bir yıl önceki yenilikleri ve olayları bildiren *Britannica Book of the Year* adlı bir de ilâve sunmaktadır.

Britannica ilim ve sanatın muhtelif kollarında ihus sahibi olmuş ve aralarında Nobel mükâfatı kazanmış 31 seçkin kalem sahibinin de bulunduğu 3700 kişinin emeğiyle hazırlanmıştır. 40 sardan fazla olan maddeleri imzalıdır, ve kıymetli bibliyografyaları ihtiva eder. Verdiği bilgilere daima güvenilen bu eserin resim ve haritaları hususî olarak hazırlanmıştır. *Britannica*'da 38.000.000 kelime, 17.588 resim ve 736 harita ile 500.000 indeks maddesi vardır. Hemen her ansiklopedi de olduğu gibi Britannica'nın da son cildini atlas ve indeks cildi takibetmektedir. Birinci ciltte bu indeksin nasıl kullanılacağı izah edilmektedir. İndeksin hazırlanmasından maksat büyük makaleler içinde geçen küçük konuların çabuk bulunabilmesini sağlamaktır. Meselâ: Mimarî maddesinin içinde eski mimarî, Yunan mimarisi, Roma mimarisi, Bizans mimarisi, Gotik mimarî ve Rönesans mimarisi ayrı ayrı yer almaktadır. Bu küçük maddeler ayrıca alfabetik sırada yer almadığından bunların mevcudiyetini ve yerini indeks sayesinde öğrenebiliyoruz.

Her kütüphanede bulunması arzu edilen bu muazzam bilgi hazinesinin gençler için hazırlanmış 15 ciltlik *Britannica junior* adlı diğeri bir baskısı daha vardır.

Chambers's Encyclopaedia. 15 cilt. New ed. London (1950) Oxford University Press. 4°

İlk basımı 1850-1868 yılları arasında neşredilmiştir. Tamamen gözden geçirilmiş olarak yayımlanan 1950 basımında birçok madde-

ler dünya çapındaki İngiliz âlimleri tarafından yazılmıştır. Mühim maddelerin sonunda o konuda yazılmış, değerli ve yeni eserlerin bibliyografyaları vardır. Maddelere imza yerine yazarların isim ve soy adlarının ilk harfleri konmuştur. 15.cilt atlas ve indeks cildi olup içinde ayrıca tarih haritaları ile ansiklopedide yazısı bulunanların isimleri yazdıkları makale adlarıyla beraber zikredilmiştir.

Everyman's encyclopaedia, 12 cilt. 3. Basım London-Toronto 1949-1950 J.M. Dent and Sons Ltd. 8°

Popüler mahiyette bir İngiliz ansiklopedisi olan bu eser ilk olarak 1913 tarihinde basılmıştır. Ev ve bürolarda kullanılmak üzere hazırlanmış olmakla beraber, hatıra gelecek en basit suali bile en doğru bir şekilde cevaplandırıldığı için büyük kütüphanelerde de tesadüf edilmektedir.

İSPANYOL ANSİKLOPEDİLERİ :

Enciclopedia universal ilustrada Europeo-Americana. 70 cilt (72 ciltbirliği) ve 10 ek cilt. Madrid-Barcelona. [1905-1933] Espasa-Calpe S.A. 8°

Uzun maddeleri, bol bibliyografyaları, güzel resim ve haritalarıyla ihtisas kütüphanelerinde dahi müracaat kitabı olarak kullanılabilir. Hatıra gelen en ufak madde hakkında da bilgiye tesadüf edilebilmektedir. İspanya hakkında olduğu kadar Güney Amerika ve İspanyolca konuşan diğer memleketlerin tarih ve coğrafyasını, hayatta olan meşhurlarının biyografilerini de ihtiva eden bu muazzam eser aynı zamanda ansiklopedik bir sözlüktür. Kelimelerin etimolojisiyle beraber Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Almanca, Portekizce, Catalan ve Esperantoca karşılıkları vardır. Devletlerin coğrafya, tarih ve jeoloji haritalarıyla beraber bayrakları ve paralarını resimlerle gösterir. Bu eserde en ufak bir şehrin bile plânını bulmak mümkündür. Sık sık çıkarmakta oldukları ilâvelerle daima yeni tutulmak istenen bu 88 ciltlik eser modern ansiklopedilerin en uzunudur. Meselâ hemen hemen her ansiklopedide birkaç sahife ile izah edilen (A) harfi için tam 26 sahifelik yer ayrılmıştır.

Espasa adıyla de tanınan bu ansiklopedi 1934-1944 yılları arasında 6 cilt *Suplemento Anual* yayımlamıştır.

Diccionario enciclopédico Salvat. 12 cilt. 2.ed. Barcelona-Rio de Janeiro 1948-1950 Salvat Editores, S.A. 4°

Birinci basımı *Diccionario Salvat* adı altında yayımlanmıştır.

İspanyolca konuşan memleketlerin kütüphanelerinde en çok tesadüf edilen ansiklopedilerden biridir. Resim, harita, plân ve faksimile plâşlarla çok güzel basılan bu eser daha ziyade popüler bir ansiklopedi olarak tanınır.

Diccionario enciclopédico hispano-americano de literatura, ciencias y artes. 28 cilt (29 ciltbirliği). Barcelona 1887-1910 Montanery Simon.

Birçok Amerikan kütüphanelerinde bulunan bir İspanyol ansiklopedisidir. İspanya hakkında her hususta teferruatlı bilgiler veren bu ansiklopedide bazı maddeler çok kısadır. Fen ve teknik bilgiler bakımından ilmî değerini kaybetmiştir.

İSVİÇRE ANSİKLOPEDİLERİ :

Schweizer lexikon. 7 cilt. Zürich 1945-1948 Encyclos-Verlag Ac. 8°.

5 ciltlik *Brockhaus' Kleines Konversations-lexicon* ve 4 ciltlik *Meyers Kleines Lexikon*'dan son derece modern olan bu İsviçre ansiklopedisi makaleleri kısa tutmak suretiyle çok sayıda maddeyi ve faydalı bibliyografyaları ihtiva etmektedir. Resimleri mükemmel olmasına rağmen haritaları çok küçüktür. 2 ciltlik kısaltılmış bir baskısı daha vardır.

İTALYAN ANSİKLOPEDİLERİ :

Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti. 35 cilt ve 3 ek cilt. Roma 1929-1937 Istituto Giovanni Treccani, Istituto della Enciclopedia Italiana. 4°.

Faşist inkılabının İtalyaya getirdiği yeni ruhu belirtmek ve asrın en değerli ansiklopedilerini, bilhassa *Encyclopaedia Britannica*'yı aşmak gayesiyle neşredilen bu eser son sırada çıkan ansiklopedilerin en kıymetlileri arasındadır. 1929-1937 yılları arasında yani 8 yıl içinde 2500 den fazla ilim ve ihtisas sahibinin çalışmalarıyla meydana gelmiştir. Model olarak *Encyclopaedia Britannica*'yı alan bu eser bilhassa sanat ve turizm konularında bilgi edinmek isteyenler için bol resimli ve faydalı bir kaynak teşkil eder. Maddeleri selâhiyetli kim-

seler tarafından yazılmış ve sonlarına faydalı bibliyografyalar ilâve edilmiştir. Faşizm hakkındaki 38 sahifelik makale bizzat Mussolini tarafından yazılmış ve imzalanmıştır. Bilhassa İtalyan menfaatlerini ilgilendiren maddeler bir kitap kadar tafsilâtlı olarak yazılmıştır. Uzun ve ehemmiyetli maddeler daima imzalıdır. Resimleri ve haritaları hakikaten birer sanat eseridirler. Hayatta olan kimselerin biyografilerine de yer verilmiştir. Birinci ekte yeni maddeler ve esas cilde ait düzeltmeler vardır. İkinci ek ansiklopedinin basılmaya başlandığı tarihten itibaren 10 yıl içerisinde kaydedilen yeniliklere ve tekâmüllere tahsis edilmiştir.

Grande dizionario enciclopedico. 10 cilt ve 1 ek cilt. Torino 1932-1940 Unione Tipografico. 4°.

İtalyan üniversite ve halk kütüphanelerinde çok kullanılan bol resim, plâns ve haritaları ihtiva eden bir ansiklopedidir. Maddelerin büyük bir kısmında yazarın inisiyali vardır. Bazı maddeler oldukça uzundur. Meselâ Afrika maddesi 72 sahife olup ayrıca metin harici üç harita ve beş plâns vardır. Hayatta bulunan meşhurların biyografilerine de yer verildiği gibi sonlarına bibliyografya da eklenmiştir. Meselâ Benitto Mussolini maddesinden sonra üç sahife tutan bir bibliyografya vardır.

RUS ANSİKLOPEDİLERİ :

Bol'shaya Sovetskaya entsiklopediya. 1-31. cilt 2. basım. Moskova 1949-1955 Sovetskaya Entsiklopediya. 4°.

1. basımı 1927-1947 yılları arasında 65 cilt olarak çıkmış ve ciltler gayri muayyen zamanlarda yayımlanmıştır. Meselâ 52. ve 55. ciltler 1947 tarihinde neşredilmek suretiyle takımı tamamlamıştır.

Mevzuu Milletlerarası olan bu genel konulu ansiklopedi de önemli maddelerin sonlarında aynı konuda yazılmış eserlerin bibliyografyaları mevcuttur. Bazı maddelerin sonlarında yazarların inisiyalleri vardır. 2. basımda Fen ve teknik konulardaki maddeleri uzun ve bol şekillidir. Haritaları metin arasındadır. 31. cilt 1955 tarihinde yayımlanmış olup (P) harfinin baştaflarındadır.

Novyi entsiklopedičeskiy slovar'. 1-29 ciltler Leipzig, S.-Petersburg [1912-1917] Brokgauz-Efron.

İlk basımı Çarlık Rusyası zamanında 1890-1907 tarihleri arasında Leipzig'teki Brokhaus Firmasının yardımıyla I. A. Efron tarafından 41 cilt ve iki ek cilt olarak yayımlanmıştır.

Yeni basımı 29. ciltte (O) harfinin ortalarında kalmıştır. Birçok değişiklik ve ilâvelerle yayımlanmış olan yeni basımda bilhassa tarihe ait konular ehemmiyetlidir.

Entsiklopedičeskiy slovar'. 50 cilt ve ek ciltler. Moskova [1911?-1934) Br.A.i.I.Granat i Ko.

Rusya hakkında başka ansiklopedilerde bulunmayan bilgileri temin etmek hususunda faydalı olan genel konulu bir ansiklopedidir.

YUNAN ANSİKLOPEDİLERİ :

Eleutheroudake enkyklopaidikon leksikon. 12 cilt. Athenai 1927-1931 Eleutheroudakis. 4°.

New international encyclopaedia'yı örnek almıştır. Maddeler kısa ve imzalıdır. Yunanistan hakkında her türlü bilgiyi veren ve çok miktarda biyografyi ihtiva eden en iyi bir Yunan ansiklopedisidir.

Megale hellenike enkyklopaideia... 24 cilt. Athenai 1926-1934 Pysros.

Yunan kültür ve sanatıyla tarih ve coğrafyasına ait maddeler oldukça mufassaldır. Bu konularda iyi seçilmiş bibliyografyalar da verir. Hayatta olan kimselerin biyografilerini de ihtiva eder.

BİBLİYOGRAFYA

BROWN, Zaidee: *The library key, an aid in using books and libraries*. 6.ed. rev. New York 1946 The H. W. Wilson Company. 40-46. S. Enciclopedia. *Enciclopedia Universal ilustrada Europeo-Americana*. XIX. cilt. 1165-1174. S.

Encyclopaedia. *Encyclopaedia Britannica*. VII. cilt 424-430B. S.

Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une société de gens de lettres. *Dictionnaire des Oeuvres*. II.cilt, 154-156. S.

Les encyclopédistes. D'Alembert, Condillac, Buffon, Marmontel, Hel-

- vétius, D'Holbach, Turgot, Condorcet. Paris [t.y.] La Renaissance du Livre. 188. S.
- GRAHAM, Bessie: *Bookman's manual, a guide to literature* 7.ed. New York 1954 R.R. Bowker Company. 30-38. S.
- JAMESON, Frances Spaulding: *How to use Encyclopaedia Britannica.* y.y. 1952 Encyclopaedia Britannica, Inc. 25 S. 4.
- LEVEND Agâh Sırrı: *Ünlü ansiklopediler.* Ulus 14. III. 1950,2,7. S.
- LEWIS, Leora J.. *Continuous revisionat Compton's.* Chicago 1949 F.E. Compton and Company. 13 S. 8.
- MALCLES, Louise-Noëlle: *Cours de bibliographie, a l'intention des étudiants de l'université et des candidats aux examens de bibliothécaire.* Genève, Lille 1954 E. Droz, Giard. 132 - 138. S.
- MALCLES, Louise-Noëlle: *Les sources du travail bibliographique.* Genève Lille 1950-1952 E.Droz, Giard. I.cilt. 213-224. S.
- MUDGE, Isadore Gilbert: *Guide to reference books.* 6.ed. Chicago 1936 American Library Association. 39-50.S.
- ÖTÜKEN, Adnan: *Türk Ansiklopedisi.* Zafer. 24.I.1956, 2.S.
- PRATT ADELENE, Jessup: *Encyclopedias, how to use and evaluate them.* Chicago 1935 F.E. Compton and Company. VII+69 S. 8°. plânş.
- ROBERTS, A.D.: *Introduction to reference books.* London 1948 The Library Association. 17-29. S.
- SHORES, Louis: *Basic reference books.* 2.ed. Chicago 1939 American Library Association. 52-93.S.
- Türk Ansiklopedisi.* Ankara 1946-. Millî Eğitim Basımevi. Önsöz. I.cilt, I- IX. S.
- WINCHELL, Constance M.: *Guide to reference books.* Based on the guide to reference books, sixth edition, by Isadore Gilbert Mudge. 7.ed. Chicago 1951 American Library Association. 74-86.S.